

Сотська Г.І. Емоційно-почуттєва основа естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва / Г.І. Сотська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Вип. 42. – К.- Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2015. – С. 390-395.

УДК 37.011.37.015

Г.І. Сотська
м. Київ, Україна

ЕМОЦІЙНО-ПОЧУТТЄВА ОСНОВА ЕСТЕТИЧНОГО ДОСВІДУ ВИКЛАДАЧА ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Постановка проблеми. В умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів у сучасному світі окреслюється нова парадигма розвитку національної освіти України на засадах гуманізації, гуманітаризації, культуровідповідності, філософії людиноцентризму. Суспільство відчуває нагальну потребу в естетично розвинених особистостях з активною творчою позицією, сформованих на морально-естетичних цінностях, здатних до саморозвитку впродовж життя. У зв'язку з цим актуалізується проблема естетичного досвіду викладача, зокрема, викладача образотворчого мистецтва як внутрішнього його спонукання до сприймання, розуміння краси в навколишньому середовищі, праці, мистецтві, стосунках, в організації власної художньо-педагогічної діяльності з урахуванням ціннісних орієнтирів та естетичних вимог.

Безперечно, естетичний досвід є унікальним феноменом людської особистості, посередником її взаємодії з навколишнім буттям й ціннісним фільтром осмислення суперечливих соціальних явищ і процесів, духовним утворенням, що існує і виявляється через чуттєвість як вираження «людських сутнісних сил» (за І. Зязюном).

Аналіз попередніх досліджень. Проблема естетичного досвіду є предметом дослідження науковців (І. Зязюн, О. Семашко, Г. Апресян, Ю. Борєв, А. Канарський), у працях яких естетичний досвід аналізується з позиції філософської науки. Естетичний досвід як основа емоційно-чуттєвої свідомості і ставлення особистості до мистецтва і дійсності розглядається у працях М. Верба,

І. Зязюн, А. Комарова, Н. Крилова, Б. Лихачова, С. Коновець, Н. Миропольської, Л. Печко, І. Підласого та ін.). У центрі уваги вчених (Є. Антонович, Б. Брилін, Ж. Вартанова, Н. Гузій, О. Дем'янчук, С. Жупанін, Н. Миропольська, С. Науменко, О. Ростовський, А. Щерба) постають питання розвитку окремих складових естетичного досвіду, естетичних почуттів, інтересів, потреб, естетичного сприймання, творчої активності, художніх здібностей особистості.

Звертаючись до естетичного досвіду науковці фрагментарно торкаються однією з його формоутворюючих рис – емоційно-почуттєвої основи, яка є провідною, оскільки процес естетичного розвитку особистості починається з формування потреби і естетичного сприйняття, що викликає емоції і почуття як своєрідного особистісного ставлення людини до навколишньої дійсності. Звідси виникає необхідність обґрунтування емоційно-почуттєвої основи естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва, що сприяє повнішому розумінню концепту останнього, і є **метою** нашої статті.

Виклад нового матеріалу. Визначаючи сутнісні риси естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва, ми виходили із розуміння, що він є внутрішнім досвідом того, хто його переживає. Його основою є чуттєвість, яка, на нашу думку, є початковою умовою й інструментом виявлення естетичного взагалі, оскільки об'єктивна реальність сама по собі естетично нейтральна. Естетичною вона стає тоді, коли попадає в поле оцінного ставлення людини до об'єкту. А. Канарський писав, що «намір звернутися до суб'єктивного, зокрема, до чуттєвого, акту є цілком мотивованим. Адже досконалість, завершеність розвитку естетичного полягає не в тому, що воно існує як щось предметно застигле, статичне, природне, а в тому, що воно впливає на людину, присвоюється нею, в результаті – рухається самовідчуттям людини» [3, с. 84-85].

Естетичний досвід символізує сукупність чуттєвих сприймань, яких набуває викладач образотворчого мистецтва у процесі взаємодії з прекрасним у природі й суспільстві, становить основу його естетичних знань про матеріальний світ та суспільні відносини, культурні цінності, твори мистецтва.

Розвинена чуттєвість виступає як збереження цілісності особистості педагога-художника, так і слугує відновленням її, якщо вона втрачена, оскільки здатність відчувати є засобом кращого розуміння життя, готує підґрунтя для раціонального пізнання і мислення. Чуттєвість викладачів образотворчого мистецтва ґрунтується на емоціях (від лат. *emovere* – збуджувати, хвилювати) як переживання, внутрішнє хвилювання; як конкретна психічна форма існування потреби. З цієї позиції психологи пов'язують емоції зі спонуканням тих почуттів, що сприяють їх задоволенню. Емоції неминуче включають в себе прагнення, потяг до того, що для почуття привабливе, оскільки потяг завжди є емоційним. Відповідно емоції і почуття тісно взаємопов'язані. Почуття формуються і розвиваються на основі емоцій, які є одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності й поведінки, спрямованих на задоволення актуальних потреб. Емоція оцінює дійсність і доводить свою оцінку до переживань, є зумовлюючого першоосновою пізнавальної діяльності.

Вищим етапом розвитку людської чуттєвості є естетична емоція, що характеризується не тільки як реакція організму на зовнішні подразники, що відрізняються гармонією, досконалістю, цілісністю і впорядкованістю, але є реакцією людини, яка опанувала об'єктивний світ і соціум.

Естетичні емоції для викладача образотворчого мистецтва стають значущими як самодостатні естетичні переживання, де повнота емоційного переживання дозволяє вловити нюанси естетичного буття, допомагає розкрити естетичну сутність предметів, визначити характер оцінної реакції. Від глибини естетичних емоцій викладача образотворчого мистецтва залежить сутність проникнення в естетичне явище, оцінка його естетичних властивостей.

У діалогічному зв'язку з естетичною емоцією перебувають естетичні почуття як стійкі властивості особистості та її важливі характеристики. Естетичні почуття – тривалий психічний стан, що проявляється в осягненні краси в явищах природи, у праці, у гармонії барв, звуків, рухів і форм. Гармонійна узгодженість в об'єктах цілого та частин, ритм, консонанс, симетрія викликають почуття насолоди, які глибоко усвідомлюються та вшляхетнюють душу. Відповідно, вищий рівень

розвитку естетичних почуттів викладачів образотворчого мистецтва виявляється у почуттях прекрасного, піднесеного, гармонійного, досконалого.

Водночас естетичні почуття (за О. Буровим) є суб'єктивним результатом оцінного ставлення до естетичного предмета, воно виражається у духовній насолоді або відразі щодо образу та змісту даного предмета у процесі споглядання або діяльності. При цьому естетичне почуття характеризується активною свободою, невимушеною грою творчих сил людини, яка проявляється в асоціативних уявленнях, що активізують духовне життя людини та спрямовують її до діяльності за законами краси.

Основою естетичного почуття є емоційний відгук (за Б. Лихачовим) як соціально зумовлене суб'єктивне емоційне переживання, народжене оцінним ставленням особистості до естетичного явища чи предмета. При цьому естетичні почуття пов'язані з минулим досвідом викладача образотворчого мистецтва, з його естетичними знаннями про світ, які об'єктивно присутні в оцінці, смаку і при цьому характеризуються активізацією творчої фантазії, уяви.

Ми погоджуємося із твердженням Б. Неменського про те, що «чим більше розвинене естетичне почуття, тим швидше, гостріше і точніше людина реагує на наявність важливих фактів і ситуацій. Розвинене естетичне почуття є цінним індикатором», оскільки воно «швидше, ніж наука відгукується на реальний світ, дозволяє «схопити» образ цілісної життєвої ситуації до того, як буде детально проаналізовано жорсткою логікою мислення, через поняття і адекватно прореагувати на неї» [8, с.19].

Естетичні почуття формуються у процесі сприйняття дійсності залежно від середовища спілкування, від власних контактів. Розвинуті естетичні почуття дають можливість викладачу образотворчого мистецтва орієнтуватися в естетичних властивостях об'єктів природи, соціуму, культури, тим самим призводять до більш ефективного виконання функцій «Я» – образу, а саме: аксіологічної, прогностичної, комунікативної та естетико-оцінної.

Саме тому естетичні почуття викладача образотворчого мистецтва є гранню загальних людських відносин і виступають критерієм універсальності та

гармонійності особистості. На думку В. Личковах, ні інтелектуальний, ні емоційний розвиток особистості не може бути повним, якщо вона естетично нерозвинена. Естетичні почуття забарвлюють і емоції, і волю, і розум людини вмінням бачити, відчувати та створювати красу. Відповідно особистість, яка знаходиться у стані актуалізації естетичних почуттів, ставиться до себе, до природи, до інших не як споглядач, а як людина, що відчуває унікальність та своєрідність іншого [6, с. 46].

Відповідно ступінь розвиненості естетичного почуття суттєво впливає на характер і якість художньо-професійної діяльності викладача образотворчого мистецтва. Як його сутнісна характеристика, естетичне почуття накладає відбиток на будь-який прояв художньо-педагогічної діяльності та його духовного переживання. Воно не тільки забезпечує гармонізацію зовнішнього світу через діяльність, а й збагачує, робить багатоманітними внутрішній світ студентів, їх духовні устремління.

Естетичні почуття є підґрунтям формування у викладачів образотворчого мистецтва емоційної чутливості як готовності до емоційних реакцій, переживань, яка виявляється у свіжості почуттів, вразливості, здатності до подиву, натхнення, піднесеності, захоплення. Емоційна чутливість, на переконання О. Лобач, є найважливішим результатом художньої діяльності, а також духовно-морального самовиховання, зорієнтованого на особистість учня, спостереження за порухами його душі, проникливість у таїни його внутрішнього світу. Необхідно зауважити, що «здатність відчувати» – невід’ємна складова естетичної свідомості та естетичної культури, тому саме через чутливість проходить точка перетину емоційного й естетичного [7, с. 104-110].

Суттєвим фактом є те, що естетичний досвід викладача образотворчого мистецтва є передумовою естетичної діяльності як універсального, всебічного пошуку найбільш довершених форм людської діяльності. Вона створює естетичний потенціал культури, накопичуючи відкриття, розширює світогляд, гнучкість мислення, смак, відповідно творить світ культури для наступних поколінь. Нагромаджений естетичний досвід є результатом минулої діяльності і початковим пунктом діяльності наступної, а засвоєні естетичні зразки і норми матеріалізуються

у діяльності, стаючи внутрішнім середовищем, що визначає власні вимоги викладача образотворчого мистецтва до себе і студентів – майбутніх фахівців.

Не можливо не погодитися з думкою науковців, які аргументовано доводять, що естетична діяльність набуває більшої самостійності у діяльності художній, де створення естетичної цінності – не другорядне завдання, не доповнення до цінностей іншого типу, а основна його ціль. Будучи вищим проявом естетичної діяльності, художня діяльність зворотно впливає на естетичну. За слушним твердженням Г. Гадамера, «великі художні досягнення ... входять в споживчий світ і беруть участь в естетизації середовища. І не тільки входять, але і поширюються, забезпечуючи таким чином стильову єдність перетворюваного людиною світу, конструктивний підхід, що виявляється сьогодні в живописі та архітектурі, глибоко проник і в усі ті технічні засоби, з якими ми щодня маємо справу на кухні, вдома, у громадському транспорті та суспільному житті» [1, с. 274].

Ми поділяємо думку науковців про те, що в естетичній діяльності естетичне є засобом вирішення як художніх (мистецьких), так і позахудожніх проблем (перетворювальних, пізнавальних та ін.); в художній діяльності «естетичне» ніби вбирає в себе, «асимілює» інші види діяльності, трансформуючись таким чином із засобу в цілі.

Художня діяльність викладача образотворчого мистецтва за своєю сутністю є естетичною діяльністю, у якій закладені широкі естетичні розвивальні можливості, які дозволяють викладачам накопичувати позитивний досвід естетичного ставлення до дійсності, проявити індивідуальну творчість «за законами краси», а також естетично оформити безпосередньо результати діяльності.

При цьому художня діяльність викладачів образотворчого мистецтва ґрунтується на єдності діяльності і естетичних почуттів. «Нехай ваші фарби, усі ваші форми висловлюють почуття», – писав О. Роден, наголошуючи на важливості взаємозв'язку почуттів і художньої діяльності [10, с. 114]. Почуття пов'язані безпосередньо з процесом художнього акту, оскільки під час образотворення відбувається емоційне переживання від об'єкта зображення. Адже якщо зображувальний об'єкт залишив студента байдужим, не зацікавив його, не

привернув увагу, не викликав жодних емоцій, процес зображення буде пасивним. Мало знати своє ремесло, потрібно бути схвильованим темою. Емоційне переживання від самого процесу зображення та загальний емоційний стан творця виражається в легкості емоційного збудження, у силі і глибині емоційності, оскільки відсутність емоцій, творчого підйому обов'язково продукують безжиттєву копію дійсності, схематичне зображення складних явищ життя.

Створення художнього образу дозволяє викладачам образотворчого мистецтва відчувати себе творцем свого «Я», передати свої відчуття, особистісне бачення явищ навколишнього світу, розкрити свій внутрішній світ, передати своє художньо-естетичне розуміння дійсності. Художній образ здатен виражати одночасно емоційне і раціональне, оскільки думка виражається через емоцію, почуття. Художні образи за своєю природою емоційно забарвлені, в них концентрована думка через сплав почуттів, вони безпосередньо апелюють до людського почуття і тому завжди викликають відповідну емоційну реакцію – симпатію чи антипатію, радість чи смуток, сміх або сльози.

Колір у художній творчості педагога-художника є засобом прямого впливу на душу. На думку В. Кандинського, «Колір – це клавіша, око – молоточок, душа – це багатострунне фортепіано, а художник – рука, яка грає на тій або іншій клавіші, яка постійно створює вібрації людської душі» [4, с. 70], що призводить до самовираження через внутрішні почуття.

Варто наголосити на необхідності врахування психологічної дії кольору майбутніми вчителями образотворчого мистецтва в художній творчості. За слушним твердженням І. Гете, «кольори впливають на душу: вони можуть викликати почуття, пробуджувати емоції та думки, які нас заспокоюють або хвилюють, вони наводять смуток або веселять». Дія кольору «на зорові відчуття, а через них і на психологічний стан завжди визначена і вагома, поєднана зі сферою морального, тому взятий окремо як елемент мистецтва колір може бути використаний для сприяння вищим естетичним цілям» [2, с. 300-340].

При цьому взаємозв'язок між емоціями і кольором має не випадковий характер, вони «сплетені» між собою на дуже глибокій основі, кольори не є знаками

емоцій, здатними асоціативно викликати або виражати те чи інше почуття, вони постають перед людиною самі як об'єктивно втілені емоції. Таким чином, колір своєю експресією, здатністю викликати різні почуттєві асоціації підсилює емоційність зображення.

У визначенні емоційно-почуттєвої основи естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва важливе значення має спілкування зі світовими шедеврами образотворчого мистецтва, яким властива висока «чуттєвість», емоційна насиченість художньої інформації, що забезпечує емоційно-почуттєвий рівень реагування, розширює межі пізнання навколишнього світу, допомагає усвідомити його іманентне багатство.

Тільки справжні художні надбання відповідають високим естетичним якостям і викликають нефальшиві емоції й почуття від краси. Краса у мистецтві – це дивовижне чудо, – справедливо зазначає В. Кудін, – яке геній створює із хаосу життя. Кожна людина самотня в цьому світі. Щоб подолати це почуття, яке часом виникає, «художник створює власний світ краси, відкриваючи людям справжню красу життя, яку вони в силу свого відчайдушної самотності не завжди сприймають. Красу потрібно зрозуміти як умову існування людства, тільки краса зробила і робить людину людиною, вона пробуджує велику силу любові і через неї здатна творити все прекрасне в цьому світі» [5, с. 309].

Провідним видом художньої діяльності викладачів образотворчого мистецтва є художнє сприйняття, що відображено у цілеспрямованому і цілісному сприйнятті мистецьких творів як естетичної цінності, яке супроводжується естетичними переживаннями та асоціативними уявленнями, а усвідомлення себе і своїх можливостей в естетичному сприйнятті дійсності є суттєвим показником духовного зростання фахівця мистецьких дисциплін. У процесі художнього сприймання (за О. Рудницькою) розкривається взаємозв'язок сприймання мистецтва з емоціями, де під час сприймання зовнішніх об'єктів у процесі відображення одночасно відбувається створення певного образу й виникає суб'єктивне ставлення як до образу, так і до процесу його відображення через емоції і переживання.

Досвід спілкування педагогів-художників з творами відомих майстрів надає їм не тільки можливість бачити високе, неперевершену майстерність, глибину художніх образів в цих творах, що викликає захоплення, радість, але й викликає творчий підйом сил і бажання творити.

Висновки. Отже, емоційно-почуттєва основа естетичного досвіду регулює діяльність викладача образотворчого мистецтва, пробуджує прагнення до краси, яке у висхідному напрямі «працює» як в почуттєвому, так і в раціональному вимірах взаємодії педагога-художника зі світом. Спектр чуттєвих сприймань, яких набуває викладач образотворчого мистецтва у процесі взаємодії з прекрасним у природі й суспільстві, становить основу його естетичних знань про матеріальний світ та суспільні відносини, культурні цінності, твори мистецтва, забезпечує його професійне зростання, духовне самовдосконалення.

Перспективою подальших пошуків у напрямі представленого дослідження є обґрунтування механізмів розвитку естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва вищого педагогічного навчального закладу.

Література:

1. Гадамер Г.Г. Актуальность прекрасного / Ганс Георг Гадамер. – М.: Искусство, 1991. – 367 с. – (История эстетики в памятниках и документах).
2. Гете И.В. К учению о цвете / И.В. Гете // Избранные соч. по естествознанию / пер. и коммент. И.И. Канаева. – Л.: АН СССР, 1957. – С. 300-340.
3. Канарский А.С. Диалектика эстетического процесса: диалектика эстетического как теория чувственного познания / Анатолий Станиславович Канарский. – К.: Вища школа, 1979. – 214 с.
4. Кандинский В.О. О духовном в искусстве / Василий Кандинский. – М.: Архимед, 1992. – 110 с.
5. Кудин В.А. Раздумья / Вячеслав Александрович Кудин. – Изд. 2-е, доп. – Харьков: НТУ "ХПИ", 2006. – С. 309.
6. Личкова В.А. Світ людини в мистецтві (світоглядно-антропологічні засади теорії естетичного виховання). – Чернігів, 2005. – 152 с.
7. Лобач О.О. Емоційна культура майбутнього вчителя як умова емоційної вихованості дитини / О.О. Лобач // Зб. наук. пр. Полтавського держ. пед. ун-ту імені В. Г. Короленка. – Полтава: ПДПУ імені В.Г. Короленка, 2002. – Вип. 5/6 (26/27). – С. 177-187.
8. Неменский Б.М. Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания: кн. для учителя / Борис Михайлович Неменский. – М.: Просвещение, 1987. – С. 19.
9. Педагогічна майстерність: підручник / І.А.Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
10. Роден О. Мысли об искусстве. Воспоминания современников / сост.,; подгот. текста Н.И. Рыбакова. – М.: Республика, 2000. – С. 114.

У статті розглядається актуальна проблема естетичного досвіду викладача образотворчого мистецтва як внутрішнього його спонукання до сприймання, розуміння краси в навколишньому середовищі, праці, мистецтві, стосунках, в організації власної художньо-педагогічної діяльності з урахуванням ціннісних орієнтирів та естетичних вимог. Обґрунтовано його емоційно-почуттєву основу, що суттєво впливає на характер і якість професійної діяльності педагога-художника. Розкрито діалогічний зв'язок між естетичними емоціями та естетичними почуттями як підґрунтя емоційної чутливості, яка пробуджує прагнення до краси, регулює діяльність викладача образотворчого мистецтва в почуттєвому і раціональному вимірах. Визначено, що набутий естетичний досвід є результатом минулої діяльності і початковим пунктом діяльності наступної, а засвоєні естетичні зразки і норми матеріалізуються у діяльності, стаючи внутрішнім середовищем, що визначає власні вимоги викладача образотворчого мистецтва до себе і оточуючих. Доведено, що естетичний досвід педагога-художника є внутрішнім досвідом, який він переживає, залучає його до людських емоцій, виховує духовно-практичне ставлення до дійсності, формує здатність естетично сприймати і оцінювати явища життя і мистецтва, пробуджує сприйнятливості до прекрасного, стимулює вміння перетворювати навколишній світ і самого себе за законами краси.

Ключові слова: естетичний досвід, чуттєвість, емоції, естетичні почуття, викладач образотворчого мистецтва.

В статье рассматривается актуальная проблема эстетического опыта преподавателя изобразительного искусства как внутреннего его побуждения к восприятию, понимания красоты в окружающей среде, труде, искусстве, отношениях, в организации собственной художественно-педагогической деятельности с учетом ценностных ориентиров и эстетических требований. Обоснована его эмоционально-чувственная основа, которая существенно влияет на характер и качество профессиональной деятельности педагога-художника. Раскрыта диалогическая связь между эстетическими эмоциями и эстетическими чувствами как основы эмоциональной чувствительности, которая пробуждает стремление к красоте, регулирует деятельность преподавателя изобразительного искусства в чувственном и рациональном измерениях. Определено, что приобретенный эстетический опыт является результатом прошлой деятельности и начальным пунктом деятельности следующей, а усвоенные эстетические образцы и нормы материализуются в деятельности и становятся внутренней средой, которая определяет требования преподавателя изобразительного искусства к себе и окружающим. Доказано, что эстетический опыт педагога-художника является внутренним опытом, который он переживает, привлекает его к человеческим эмоциям, воспитывает духовно-практическое отношение к действительности, формирует способность эстетически воспринимать и оценивать явления жизни и искусства, пробуждает восприимчивость к

прекрасному, стимулирует умение преобразовывать окружающий мир и самого себя за законам красоты.

Ключевые слова: эстетический опыт, чувственность, эмоции, эстетические чувства, преподаватель изобразительного искусства

In the article the actual problem of aesthetic experience as a teacher of fine arts internal call to his perception, understanding of beauty in the environment, labor, art, relationships in one's own artistic and pedagogical activities on the basis of values and aesthetic requirements. Proved his emotional and sensual basis that significantly affect the nature and quality of teacher professional artist. Solved dialogical relationship between aesthetic emotions and aesthetic feelings as the basis of emotional sensitivity that awakens the desire for beauty, regulates the activity of the teacher of Fine Arts in sensory and rational dimensions. Determined that the acquired aesthetic experience is the result of past performance and starting point of the next, and learned patterns and aesthetic norms materialize in activities, becoming internal environment that defines its own requirements Art teacher to himself and others. Proved that the aesthetic experience of the teacher-artist is an inner experience that he is experiencing, it attracts to human emotions, has a spiritual and practical relation to reality, creates aesthetically ability to perceive and evaluate the phenomena of life and art, evokes receptivity to beauty, stimulates the ability to turn around world and himself by the laws of beauty.

Keywords: aesthetic experience, sensuality, emotions, aesthetic sens, a teacher of fine arts.

Сотська Галина Іванівна – завідувач відділу змісту та організації педагогічної освіти Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, e-mail: galasotska@ukr.net, тел. 0973851154.